

פרטים על חייו של גיבור מיתי: צ'ה גוורה

אפרים דויד, צ'ה גווארה:
סיפורו של מהפכן*

ככלל, יש לברך על הופעתו של ספר עברי בנושא שטרם נכתב עליו מעולם בעברית, ואף לא תורגם לעברית. חייו של ארנסטו גווארה, המוכר כצ'ה גווארה, היו נושא לספרים ולמאמרים רבים בשפות זרות, ולכן גם בשפה העברית יש לספר כזה מקום. צ'ה גווארה: סיפורו של מהפכן הוא ספר שאפשר להתייחס אליו הן מבחינת התוכן והן מבחינת ארגון הספר וצורתו. קשה לקבוע באיזה סוג של ספר מדובר: אין ספק שאין מדובר בספר מחקרי, על אף העובדה שמובאים בו לא מעט ציטוטים ומובאות, בחלקם ממקורות ראשוניים שהמחבר עצמו תרגם (מה שבספר מחקרי היה פוגע במעמדם כמקורות, ולעתים רחוקות מופיע ציון מדויק באשר למקור). נוסף לכך, אין מבוא וחסרה טענה מרכזית. הספר נפתח בהקדמה שכותרתה "קווים לדמותו של צ'ה בישראל", שבה מבקש המחבר לשרטט את דמותו של צ'ה גווארה כפי שהיא מצטיירת בזיכרון הקיבוצי הישראלי. גם כאן, אין הסבר ממצה. הקדמה זו אינה מסייעת לקורא להבין מה מצפה לו בהמשך: האם מדובר בביוגרפיה בעלת אופי ספרותי או בביוגרפיה בעלת אופי היסטורי?

שיטת העבודה אינה ברורה – יש קפיצות בין ניסיון לפרש קטעים מפתבי גווארה בקונטקסט הכרונולוגי הנוגע למהלך חייו, לבין התמקדות באירועים ספציפיים הקשורים בפועלו. אם כן, האפשרות שנותרה היא להגדיר את החיבור כספר עיון במובן הרחב ביותר של המילה. הספר כולל שמונה פרקים קצרים ושלושה נספחים, המשתרעים על 179 עמודים (מתוכם 46 עמודי תמונות ו-24 עמודי

* תל-אביב, הוצאת רסלינג, 2004.

נספחים). הטקסט עדיין מהווה את רובו של הספר (109 עמודים), אך הפרקים קצרים מדי, ובשל כך מתקשה המחבר לדון בסוגיות מורכבות, כגון: שאלות פוליטיות, כמו היחס לארה"ב והתלות בה, או היחס לבריה"מ והתלות בה; שאלות כלכליות, כמו שאלת המודל הכלכלי המתאים לקובה, מקורות המימון ומקומה של מדינה זו בכלכלה העולמית; שאלות תרבותיות, כמו שאלת השוויון או שאלת מוסר העבודה. סוגיות אלו עולות, מוזכרות שוב ושוב, אך נותרות פתוחות. כדי לפתור בעיה זו, היה על המחבר להפנות את הקורא, שאינו מסתפק בהעלאת השאלות ומעוניין להעמיק בסוגיות, לספרות המקצועית הרבה הקיימת בנדון, אך כאמור אין בספר זה הפניות מסודרות, ובמובאות לא באים לידי ביטוי כללי הציטוט המקובלים.

בספר יש שני נספחים ביבליוגרפיים: הראשון של כתבי גווארה, והשני של מקורות משניים שנכתבו עליו. שני הנספחים כוללים עבודות חשובות שעליהן נשען בוודאי המחבר בספר, אך רשימות אלה אינן שלמות. זאת ועוד, בספר עצמו מתגלים אי-עקיבות של המחבר בנוגע למינוחים וכן אי-דיוקים שונים: למשל, השימוש בעמ' 74 ב"לוחמת גרילה" ובעמ' 160 ב"מלחמת גרילה" (כשמדובר באותו החיבור); כאשר המחבר מתייחס (בעמ' 127) לרז"י דברה (Regis Debray), חברו לנשק הצרפתי של גווארה בבוליביה, הוא מייחס את פרסומו של האיש לספר *אסטרטגיה של המהפכה* (1970), בעוד שכותרת הספר באנגלית היא *Strategy for Revolution*. העוסקים בתחום היו מצביעים על ספרו התאורטי של דברה: *המהפכה בתוך המהפכה* (*Révolution dans la révolution: lutte armée et lutte politique en Amérique Latine*, 1967) כספר שפרסם את מחברו לרוחו ולאורכו של עולם השמאל דאז ושימש בסיס לקשר שבין דברה לגווארה.

הפרקים הראשונים של הספר מלאי אנקדוטות הנוגעות לחייו של גווארה כילד, כנער וכבוגר. יש כאן ניסיון לראות בתכונות אופיו הבסיסיות את התשתית שעליה תיבנה הדמות המהפכנית העתידית. יש גם לא מעט אמירות לגבי יכולתו של גווארה כילד וכנער להתמודד עם בעיותיו, ובעיקר עם מצב בריאותו הרופף, וגם על עקשנותו ודבקותו במטרותיו ועל סקרנותו האינטלקטואלית.

הניסיון לתאר את גווארה כתרמילאי, כאשר המחבר משתמש במילה הספרדית בתעתיק עברי: "מוצי'לרו" (בעמ' 14), נראה כמוגזם. תיירות וסיור באותה תקופה היו שונים במהותם ובמטרתם מאלה של ימינו. השימוש במושגים עכשוויים בקונטקסט של תקופה מוקדמת יותר אינו מקל על הקורא ומסרבל את הקריאה.

כאשר המחבר נוגע בדמות הציבורית ובשאלות הרציניות שעמדו בפניה, הספר נקלע לבעיות. שאלת זהותו הארגוני, קובנית, לטינו-אמריקנית או מהפכנית-עולמית של גווארה אינה זוכה לטיפול ולתשובה, אלא רק עולה בעמ' 79. דוגמה נוספת היא הדיון במינוי של גווארה לתפקידים מרכזיים בממשלת קובה, כמו, למשל, לתפקיד נגיד הבנק המרכזי של קובה, אשר אותו פוטר המחבר באנקדוטה המעמידה בספק את רצינות מנהיגי המהפכה והמדינה (עמ' 79-78).

השימוש במושגים המרכזיים המאפיינים את גווארה בספרות המקצועית, כגון: הומניזם, מוקד מהפכני, תמריצים ערכיים, האדם החדש של המהפכה הקובנית, וולונטריזם בתחום החברה, העבודה והכלכלה, מופיעים בעיקר בפרקים ארבע ושבע באופן לא מסודר, וכמעט בלי להביא בחשבון את הדברים החשובים שנכתבו זה מכבר בנושאים אלו. אין ספק שמבחינה תיאורית, אחת התרומות החשובות של גווארה היא "תורת המוקד המהפכני". מושג זה מופיע ללא הסבר בפרק על בוליביה (עמ' 119).

כאשר מחבר הספר דן, בפרק שבע, בתפיסות גווארה לגבי כלכלה, חברה ופילוסופיה, האמירות הופכות מאוד כלליות ומצביעות על השפעת מרכס ואנגלס, אך גם על השפעת אפלטון, שופנהאואר, פרויד ומריאטגי (Mariategui), בלי להסביר מה השפיע וכיצד. ואז כותב המחבר: "... בכתיבתו של גווארה ניכר הניסיון לשלב בין מרקסיזם לפסיכואנליזה, אשר בשנות ה-50 עלול היה להיתפס ככפירה בעיקר" (עמ' 135), וכל זאת תוך התעלמות מוחלטת מהגותם של הוגי אסכולת פרנקפורט.

באשר לפרק הסיכום, "הכישלון שהצליח", אין הוא מסכם דבר ואף אינו מחדש. אין בספר זה חידוש וגם לא דיון מעמיק במקומו, בהצלחתו ובכישלוננו של גווארה, ובמעשיו בזירות הציבוריות השונות שבהן פעל. יש ביוגרפיה, לפרקים אפולוגטית ואוהדת

מבחינה אידיאולוגית, של פועלו של אדם שהפך לדמות חשובה, אהודה או שנואה (בהתאם להשקפתו האידיאולוגית של המתבונן) באמריקה הלטינית ומחוצה לה.

מבחינה לשונית, איני רואה כל בעיה בשימוש בשפה עממית, כל עוד הספר קריא. מוטב היה לו השימוש בשמות לועזיים היה מלווה בניקוד (המתחיל רק בעמ' 157), או בכתיבה של שם לועזי הן בלועזית והן בעברית, לפחות עם אזכורו הראשון.

חייו של ארנסטו גווארה, או כפי שנקרא בלשון עממית "צ'ה גווארה", הם ללא ספק מרתקים, וטוב שפורסם על כך ספר בעברית. בכל זאת, חוץ מהפרטים הביוגרפיים, השאלות הגדולות נותרו פתוחות.

מריו שניידר, המחלקה למדע המדינה, האוניברסיטה העברית ירושלים.